

Ніна Підбуцька

кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна, Національний технічний університет
“Харківський політехнічний інститут”
E-mail: podbutskaya_nina@ukr.net

**РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА ТЕХНІЧНОГО
ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

***Анотація:** досліджується проблема розвитку психологічної культури викладача вищої технічної школи. Розкривається необхідність використання інноваційних педагогічних технологій, зокрема інтерактивних засобів навчання у підвищенні кваліфікації викладачів. Подано матеріали проведення майстер-класу “Конфліктна взаємодія у навчально-виховному процесі ВНЗ: особливості, механізми виникнення та методи розв’язання конфліктів”, який сприяє розвитку елементів психологічної культури викладача.*

***Ключові слова:** психологічна культура, викладач вищого технічного навчального закладу, педагогічний конфлікт.*

Nina Pidbutska

PhD in Pedagogy, Assistant Professor,
Department of Pedagogics and Psychology of Social Systems Management, National
Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine
E-mail: podbutskaya_nina@ukr.net

**PSYCHOLOGICAL CULTURE DEVELOPMENT OF THE TEACHER OF
TECHNICAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENT BY MEANS OF INTERACTIVE
TECHNOLOGIES**

***Abstract:** The problem of psychological culture development of the teacher of higher technical school is investigated in the article. The necessity of use of innovative pedagogical technologies, in particular interactive tutorials in teachers increase is proved. There are illustrated the materials of holding a master class “Conflict interaction in teaching and educational process of higher educational establishment: features, mechanisms of emergence and methods of conflicts solution” which promotes the development of the teacher’s psychological culture elements.*

***Keywords:** psychological culture, teacher of the higher technical educational establishment, pedagogical conflict.*

Нина Подбуцкая

**РАЗВИТИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ
ТЕХНИЧЕСКОГО ВУЗА СРЕДСТВАМИ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ**

***Аннотация:** исследуется проблема развития психологической культуры преподавателя высшей технической школы. Раскрывается необходимость использования инновационных педагогических технологий, в частности интерактивных средств обучения для повышения квалификации преподавателей. Представлены материалы проведения мастер-класса “Конфликтное взаимодействие в учебно-воспитательном процессе вуза: особенности, механизмы возникновения и методы разрешения конфликтов”, который способствует развитию элементов психологической культуры преподавателя.*

© Ніна Підбуцька, 2016

Ключевые слова: психологическая культура, преподаватель технического вуза, педагогический конфликт.

Nina Pidbutska

An extended abstract of a paper on the subject of:

“Psychological culture development of the teacher of technical educational establishment by means of interactive technologies”

Problem setting. *The current trends of engineering answer the labor market calls, so, if professional knowledge and skills, that is professional competence were rather recently the main criterion of the professional selection to an engineering position, then now the employer considers as one of the main criteria such developed psychological properties, as professional mobility, leadership skills, abilities to work in team, creativity, adaptability, flexibility, "problem-solving skills" and so forth which have to be formed during the vocational training in a higher educational institution with the assistance of teachers of special disciplines which have to have the developed psychological culture.*

Recent research and publications analysis. *Such foreign and native scientists who deal with problems of psychological culture as V.P. Volk, S.B. Kuzikova, V.B. Lagutin, N.I. Machinska, O.I. Motkov, V.V. Semikin, G.E. Ulunova, who consider that the development of this type of culture is a call of present time, but it has to become a component of professionalism of the expert of any professional activity. The works by O.A. Ignatyuk, T.V. Gury, O.S. Ponomarev, O.G. Romanovsky are devoted to the features of psychological training of future engineers, leaders. They consider that the expert in the field of engineering has to be a leader, the professional ready to continuous self-improvement. However, not enough attention is paid by the scientists to the conditions of psychological culture development of the teacher of a technical higher educational institution, who is responsible for the quality of experts' training of such kind of activity which defines the extent of potential development of our country.*

Paper objective *is a disclosure of the features of psychological culture development by means of interactive technologies, in particular master classes in a problem of conflict interaction in teaching and educational process.*

Paper main body. *The feature of educational process at the higher technical educational establishment is an involvement in educational process of a future engineer such teaching stuff that is in the majority has technical education which provides lack of idea of psychological features of the student's development, psychological bases of creation of interaction in the student-teacher system, innovative psychological and pedagogical technologies of study and so forth. The lack of this knowledge leads sometimes to the difficult and adverse relations between the subjects of educational process, therefore it destructively influences on formation of the student' identity as the future expert in the field of engineering.*

The problem of psychological culture of the modern person is extremely demanded in difficult conditions of present time; especially it is actual in the educational environment as under it the future of the country is formed. The analysis of scientific and psychological literature demonstrates that psychological culture is considered as different manifestations of the personality, such as education, level of culture, sensibleness of own experiences, creative life implementation; means of self-knowledge, self-development; the psychological education in conjunction with readiness to realize it for self-realization; a kernel of professionally important qualities which predetermines the ability to self-realization in a profession, in life; the

developed mechanism of personal self-control which provides the constructive interaction with people around; subject's relation to restrictions and resources of personal growth.

Taking into account the specifics of educational process of technical educational establishments in which the teachers with technical education work and who haven't got psychological and pedagogical knowledge which is the main factor of their psychological culture development it is necessary to introduce the professional development, in particular the preparation of psychological and pedagogical bases of educational activity creation.

As a matter of NTU "KhPI" experience as to a leader of technical education in Ukraine, it should be noted the effectiveness of certain actions for increase of psychological culture of teachers – "technicians", for example annual International workshop "Modern pedagogical technologies in education" which purpose within 13 years is increase of pedagogical skill of scientific and pedagogical workers by their acquaintance and study to modern technologies of pedagogical process, and also experience exchange of rather new approaches to education and development of the personality, acquaintance with experience of introduction and application of modern pedagogical technologies in educational process of NTU "KhPI", with modern requirements to professional activity of the teacher of the higher technical school which happens in the form of pedagogical workshops, master classes, trainings, discussions, demonstrations, presentations directed to formation, development and improvement of personal professional competence (pedagogical, psychological, organizing, creative, communicative and so forth).

So, the author of article carries out a creative workshop "Conflict interaction in teaching and educational process of higher educational establishments: features, emergence mechanisms and methods of the solution of the conflicts" which aim is development of cognitive, affective and strong-willed, communicative, regulatory and substructure experience of social interaction of psychological culture components of the teacher of technical institution. So, on a workshop it is given the knowledge of fundamentals of pedagogical conflictology, there are developed such properties of the teacher which promote the conflict prevention in interaction with participants of teaching and educational process.

Conclusions of the research. *The psychological culture formation of the teacher of technical educational establishment is a call of present time which exposes essentially new requirements to the process of training of future competitive expert in the sphere of engineering.*

The psychological culture of the teacher is a difficult integrative phenomenon which is formed during professionalizing, provides professional self-realization, and consists of cognitive, reflexive, valuable and semantic, affective, strong-willed, communicative and regulatory components which define such developed psychological properties as behavior self-control, social intelligence, ability adequately to perceive people, emotional stability, self-checking, endurance, ability to communicate structurally with people, ability to operate own emotions, justice and so forth.

One of the form of psychological culture development is the professional development in the form of participation in a master class, in particular the master class developed by the author of article "Conflict interaction in teaching and educational process of higher educational establishment: features, mechanisms of emergence and methods of conflicts solution" allows to expand the knowledge about the features of pedagogical communication and development of constructive interaction abilities in teaching and educational process.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції інженерної діяльності сьогодні відповідають викликам ринку праці, так, якщо досить нещодавно головними критерієм професійного відбору на інженерну посаду були професійні знання, уміння та навички, тобто професійна компетентність, то зараз роботодавець одними з головних критеріїв бачить розвинені психологічні властивості, такі, як професійна мобільність, лідерські якості, уміння працювати у команді, креативність, адаптивність, гнучкість, “problem-solving skills” тощо. Зрозуміло, що ці особливості повинні формуватися ще під час професійної підготовки у вищому навчальному закладі. На жаль, основним стереотипним орієнтиром технічного вишу є розвиток технічних здібностей і відсутність усвідомлення важливості психологічної підготовки майбутнього фахівця, яка повинна відбуватися за участі викладачів спеціальних дисциплін, які відповідно повинні мати розвинену психологічну культуру. Тож одним із завдань усіх технічних вишів повинно стати удосконалення знань з психологічних особливостей побудови навчально-виховного процесу його суб’єктів.

Аналіз попередніх наукових досліджень. Проблема психологічної культури займаються такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як В.П. Вовк, С.Б. Кузікова, В.Б. Лагутін, Н.І. Мачинська, О.І. Мотков, В.В. Семикін, Г.Є. Улунова, які вважають, що розвиток цього виду культури є викликом сьогодення, та вона повинна стати складовою професіоналізму фахівця будь-якої професійної діяльності. Особливостями психологічної підготовки майбутніх інженерів, лідерів присвячено праці О.А. Ігнатюк, Т.В. Гури, О.С. Пономарьова, О.Г. Романовського, які вважають, що фахівець у галузі інженерії повинен бути лідером, професіоналом, готовим до постійного самовдосконалення. Однак, недостатньо уваги вченими приділяється умовам розвитку психологічної культури викладача технічного вищого навчального закладу, від якого залежить якість підготовки фахівців такого виду діяльності, яка визначає ступінь розвитку потенціалу нашої країни.

Мета дослідження полягає у розкритті особливостей розвитку психологічної культури засобами інтерактивних технологій, зокрема майстер-класів з проблеми конфліктної взаємодії у навчально-виховному процесі.

Виклад основного матеріалу. Особливістю освітнього процесу у технічному ВНЗ є задіяння у процес навчання та виховання майбутніх фахівців інженерної діяльності професорського-викладацького складу, що у своїй більшості має технічну освіту, що передбачає відсутність уявлення про психологічні особливості розвитку особистості студентського віку, психологічних основ побудови взаємодії у системі “студент-викладач”, інноваційні психолого-педагогічні технології навчання тощо. Брак цих знань призводить інколи до складних, несприятливих стосунків між суб’єктами освітнього процесу, тож деструктивно впливає на формування особистості студента-майбутнього фахівця. Умовою попередження цих процесів та ефективною основою побудови ефективного навчально-виховного процесу у технічному виші вважаємо впровадження особисто-орієнтованого підходу, що передбачає “організацію навчання на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей учня, глибокої поваги до його особистості, ставлення до нього як до свідомого і відповідального суб’єкта навчально-виховної взаємодії...метою...є створення умов...для індивідуальної самореалізації учня, розвитку і саморозвитку його особистісних якостей” [1, с. 626]. Все це можливо на нашу думку за рахунок розвиненої психологічної культури викладача технічного вишу та його спроможності побудови ефективної взаємодії у системі “куратор-студент-академічна група”.

Проблема психологічної культури сучасної людини є вкрай затребуваною у складних умовах сьогодення, тим паче у освітньому середовищі вона актуальна, оскільки у його стінах формується майбутнє країни. Аналіз науково-психологічної літератури свідчить, що під психологічною культурою вбачаються різні прояви особистості:

- освіченість, культурність, усвідомленість власних переживань, творче здійснення життя;
- засіб самопізнання, саморозвитку;
- психологічна освіченість у сукупності із готовністю її реалізувати для самореалізації;
- ядро професійно-важливих якостей, що зумовлює здатність до самореалізації у професії, у житті;
- розвинений механізм особистісної саморегуляції, що забезпечує конструктивно взаємодію із оточуючими;
- ставлення суб'єкта до обмежень та ресурсів особистісного зростання.

Зрозуміло, що психологічна культура особистості, в тому числі викладача є складним інтегративним явищем, що формується протягом життя і передбачає самореалізацію у житті та професійній діяльності. Аналізуючи її компоненти (когнітивний, рефлексивний, афективний, вольовий, комунікативний, регулятивний, досвіду соціальної взаємодії, ціннісно-смысловий), можна побачити у кожному з них такі елементи саморегуляції поведінки, як соціальний інтелект, уміння адекватно сприймати людей, емоційна стабільність, самоконтроль, витримка, уміння конструктивно спілкуватися із людьми, уміння управляти власними емоціями, справедливість тощо. Так чи інакше ці особистісні властивості необхідні педагогу вищої школи для організації суб'єкт орієнтованого навчання, заснованого на повазі та прийнятті особистості студента, та в цілому розкриваються у конфліктологічній культурі викладача. Враховуючи специфіку навчального процесу технічного вишу, у якому задіяні викладачі з технічною освітою, у яких відсутні, як психолого-педагогічні знання, що є умовою розвитку їх психологічну культуру, необхідно впроваджувати підвищення кваліфікації, зокрема підготовку з психолого-педагогічних основ побудови освітньої діяльності. Виходячи з досвіду НТУ "ХПІ" як флагману технічної освіти в Україні, треба зазначити про дієвість певних заходів з підвищення психологічної культури викладачів-"технарів", наприклад щорічна Міжнародна школа-семінар "Сучасні педагогічні технології в освіті", мета якої вже протягом 13 років підвищення педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників шляхом їх ознайомлення і навчання сучасним технологіям педагогічного процесу, а також обміну досвідом щодо нових підходів до виховання та розвитку особистості, ознайомлення із досвідом впровадження і застосування сучасних педагогічних технологій в освітньому процесі НТУ "ХПІ", із сучасними вимогами до професійної діяльності педагога вищої технічної школи, що відбувається у формі педагогічних майстерень, майстер-класів, тренінгів, дискусій, демонстрацій, презентацій, спрямованих на формування, розвиток та вдосконалення особистісних професійних компетентностей (педагогічних, психологічних, організаторських, творчих, комунікативних тощо).

Так, автором статті проводиться творча майстерня "Конфліктна взаємодія у навчально-виховному процесі ВНЗ: особливості, механізми виникнення та методи розв'язання конфліктів" [2], мета якої розвиток когнітивної, афективно-вольової, комунікативної, регулятивної та підструктури досвіду соціальної взаємодії складових психологічної культури викладача технічного вишу. Так на майстерні даються з знання з основ педагогічної конфліктології, розвиваються властивості педагога, які сприяють

запобіганню конфліктів у взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу. Розкриємо більш ґрунтовно та детально матеріали майстер-класу.

Важливим моментом попередження педагогічних конфліктів є знання їх особливостей, до яких відносять: різний соціальний статус учасників конфлікту, різниця віку і життєвого досвіду, різне розуміння подій та їх причин, що зумовлює різну поведінку, рівень відповідальності за помилку у вирішенні, оскільки конфлікт “очима вчителя” і “очима учня” бачиться по-різному, педагогу важко зрозуміти студента та його переживання, а студенту контролювати власні емоції. Такі особливості приводять до висновку, що конфлікт у педагогічній діяльності легше попередити, ніж успішно розв'язати.

Причиною педагогічних конфліктів було віднесено:

- стилі педагогічного спілкування;
- конфліктогени, до яких ми відносимо слова, дії та без дії;
- вибір неадекватного “его-стану”;
- наявність індивідуально-психологічних рис, що відносяться до певного типу конфліктної особистості.

Так, аналізуючи **стилі педагогічного спілкування** нами було використано дві класифікації (В.А. Кан-Калік, М. Тален). Перша складається з наступних стилів:

1. Спілкування на основі високих професійних установок педагога, творчого ставлення до педагогічної діяльності в цілому.

2. Спілкування на основі дружньої прихильності, що характеризується захопленістю справою, при чому педагог виконує роль наставника, учасника спільної навчальної діяльності. У цьому стилі, що зауважується на майстер-класі, є “підводні камені”, що виникають у професійній діяльності молодих викладачів, коли цей стиль перетворюється на панібратство.

3. Спілкування-дистанція, що, на жаль, за думкою більшості студентів технічного вишу та за результатами власних спостережень, є досить поширеним у педагогічній діяльності. Воно характеризується відсутністю зворотного зв'язку у відносинах через позиціонування власного авторитету, великого життєвого досвіду, віку та відповідно високого професіоналізму.

4. Спілкування-залякування, що характерне для викладачів, які вважаємо професійно непридатні до виконання педагогічної діяльності

5. Спілкування-загравання, що спрямоване на швидке отримання авторитету серед студентів, але яке насправді знижує якість навчання.

Класифікація М. Талена дещо близька до вищезазначеної та викликає інтерес з боку викладачів:

Модель I – “Сократ”, який характеризується умінням провокувати суперечки і дискусії, індивідуалізмом та несистематичністю у навчальній діяльності.

Модель II – “Керівник групової дискусії”, який прагне досягти згоди і встановити взаємостосунки із студентами на основі співпраці, за рахунок ролі посередника із демократичним стилем стосунків.

Модель III – “Майстер”, який є взірцем до наслідування, як у навчальному процесі, та і в процесі життєдіяльності.

Модель IV – “Генерал”, який використовує авторитарний стиль стосунків, характеризується “підкресленою” вимогливістю, чекає беззаперечної слухняності студентів через власну однозначну правоту.

Модель V – “Менеджер”, проявляється у побудові ефективної атмосфери стосунків та діяльності, де заохочується ініціатива і самостійність та обов’язкова оцінка кінцевого результату.

Модель VI – “Тренер”, який підтримує корпоративність у відносинах, орієнтація на групову роботу, яка повинна закінчуватися блискучим результатом та перемогою.

Модель VII – “Гід”, що характеризується лаконічністю, точністю та стриманістю, знає “все про все”, чим визиває відторгнення студентів.

Тож, знання про певні стилі педагогічного спілкування допомагає усвідомити викладачам власний стиль та скоригувати його відповідно до конструктивної взаємодії у освітній діяльності.

До основних **конфліктогенів педагогічного процесу** як причини виникнення конфлікту ми відносимо (рис. 1).

прагнення до переваги серед інших	прояви агресивності	прояви егоїзму
<ul style="list-style-type: none"> • наказ • погроза • критика • глузування • поблажливе ставлення	<ul style="list-style-type: none"> • образа • підозра • вербальна агресія	<ul style="list-style-type: none"> • категоричність висловлювань • навязування власних порад • перебивання співрозмовника

Рис. 1. Конфліктогени педагогічного спілкування

Відповідно до наведеного матеріалу конфліктогенами педагогічного конфлікту є прагнення до переваги серед інших, прояви агресії та прояви егоїзму, які можуть спостерігатися у поведінці усіх суб’єктів навчально-виховного процесу.

Ще одною з найчастіших причин є **вибір неадекватного невідповідного его-стану** викладачем. Узагалі за теорію Е. Бернса люди у різних ситуаціях використовують різні его-стани: Дорослий, Дитя, Батько, кожен з яких характеризується певними поведінковими проявами. Щодо навчального процесу, то вважаємо, що найоптимальнішою формою взаємодії за схемою Дорослий↔Дорослий, оскільки передбачає діалогічне спілкування на основі поваги один до одного, незважаючи на досвід, вік та ін. Особливо конфліктною формою є Батько↔Дитя, що проявляється у відношення до студента як малого дитя, який нічого не знає, не вмє, що провокує незадоволеність у студента.

Останньою з визначених причин педагогічного конфлікту є **наявність індивідуально-психологічних рис, що відносяться до певного типу конфліктної особистості** у суб’єктів навчального процесу: демонстративний, ригідний, надточний, імпульсивний, безконфліктний (таблиця).

Типи конфліктних суб'єктів навчальної діяльності та особливості взаємодії з ними

Тип особистості	Характеристика	Особливості взаємодії
Демонстративний	Поведінка зухвала, незадовільна, мета якої - спровокувати увагу оточуючих, пристосовується до будь-яких ситуацій, емоційний в оцінках	Не звертати увагу на неадекватну поведінку студента певний час з метою зменшення потреби демонстрації його особистості
Ригідний	Складно включається в бесіду, довго міркує над відповіддю, образливий, не критичне ставлення до власної думки	Не квапити з відповіддю, чекати або сприяти адаптації у новій ситуації, конструктивне діалогічне спілкування
Надточний	Скрупульозно ставиться до справи, що виконує, чекає від інших такого ж ставлення, образливий	Складником оцінки студента повинен стати аналіз часу, що був затрачений на виконання завдання
Некерований	Імпульсивний, не управляє власною поведінкою, низький рівень саморегуляції	Усвідомлення низької якості студента та допомога у їх корекції
Безконфліктний	Конформний, не має власної думки, "пливе за течією"	Допомога у побудові власної точки зору щодо вирішення проблеми та її аргументація

Також важливим шляхом розвитку психологічної культури викладачів є визначення та адекватний вибір стратегії поведінки у конфлікті, вважаючи на цінність міжособистісних відносин, до яких ми відносимо боротьбу, компроміс, відхід, пристосування та співробітництво. Схарактеризуємо їх детальніше.

Відхід обирається тоді, коли індивід не хоче відстоювати свої права, співробітничати для вироблення рішення, утримується від вислову своєї позиції, ухиляється від суперечки, тобто ухилення від відповідальності за рішення. Така поведінка можливо, якщо результат конфлікту для індивіда не особливо важливий або ситуація надто складна і вирішення конфлікту зажадає багато сил у його учасників, або у індивіда не вистачає влади для рішення конфлікту у свою користь.

Протиборство характеризується активною боротьбою індивіда за свої інтереси, застосуванням усіх доступних йому засобів для досягнення поставлених цілей влади, примусу, інших засобів тиску на опонентів, використанням залежності інших учасників від нього. Ситуація сприймається індивідом як украй значуща для нього, як питання перемоги або поразки, тож передбачаються жорстка позиція по відношенню до опонентів і непримиренний антагонізм до інших учасників конфлікту у разі їх опору.

При пристосуванні дії індивіда спрямовані на збереження або відновлення сприятливих відносин з опонентом шляхом згладжування розбіжностей за рахунок

власних інтересів, що можливо у ситуації, коли внесок індивіда не дуже великий або коли предмет протиріччя більш важливий для опонента, ніж для індивіда та є бажання зберегти конструктивні відносини з опонентом.

При виборі *співпраці* особистість проявляє активність у пошуках рішення, що задовольняє всіх учасників взаємодії, але не забуває при цьому і свої інтереси, відбувається відкритий обмін думками, зацікавленість всіх учасників конфлікту у виробленні загального рішення. Дана форма вимагає позитивної роботи і участі всіх сторін. Якщо у опонентів є час, а рішення проблеми має для усіх важливе значення, то при такому підході можливе всебічне обговорення проблеми та прийняття загального рішення з дотриманням інтересів всіх учасників.

При *компромісі* дії учасників спрямовані на пошуки рішення за рахунок взаємних поступок, на вироблення проміжного рішення, що влаштовує обидві сторони, при якому особливо ніхто не виграє, але і не втрачає. Такий стиль поведінки застосовний за умови, що опоненти володіють однаковою владою, мають взаємовиключні інтереси, у них немає великого резерву часу на пошук кращого рішення, їх влаштовує проміжне рішення на певний період часу.

Одним із заключних моментів майстер-класу стало вивчення методу картографії конфлікту, який допомагає проаналізувати його з метою конструктивного вирішення.

Оскільки частіше за все до учасників педагогічного конфлікту відноситься не лише “викладач-студент”, а й групи підтримки, зокрема інші студенти академічної групи, інші викладачі, завідувач кафедри тощо, то аналізувати його необхідно з урахуванням усіх задіяних у конфлікті, для чого необхідно побудувати карту конфлікту, тобто візуалізувати його (рис. 2).

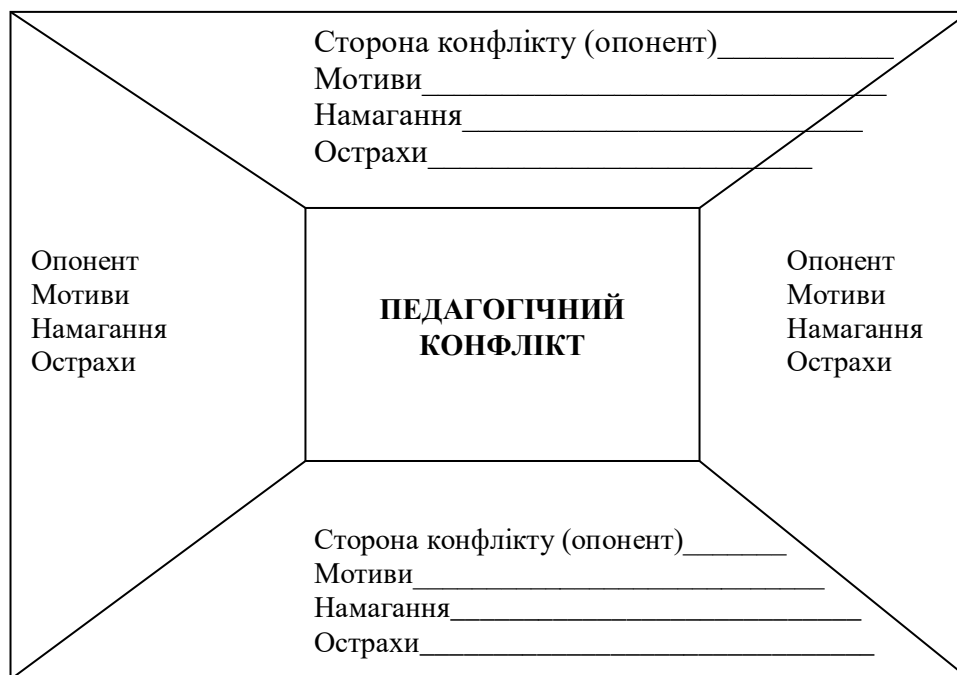

Рис. 2. Картографія педагогічного конфлікту

Відповідно до визначеного об'єктом аналізу конфлікту повинні бути не лише сторони конфлікту, але й їх мотиви, намагання та острахи, оскільки уявлення про них з боку іншої сторони визначає подальший розвиток конфлікту, або конструктивний, або деструктивний. Зрозуміло, що опонент не може об'єктивно визначити мотиви іншого, через те, що іноді ми самі не завжди усвідомлює їх, тож аналіз того, що є можливою детермінантою конфліктної поведінки є важливим етапом його розв'язання. Те ж саме відноситься до намагань та острахів, опоненти повинні розуміти ціль та те, чого боїться учасники конфлікту. Щодо педагогічного конфлікту, особливо головного його учасника – викладача, що у більшій мірі відповідальний за його наслідки, та який має вищий ранг, то він повинен розуміти причини вступу у конфлікт учасників навчального-виховного процесу, аналізувати та передбачати його наслідки, що зумовить конструктивне завершення складної ситуації.

Ще одною важливою умовою попередження педагогічного конфлікту є вміння конструктивної критики. Критика у навчальному процесі є досить частим явищем, що визвано типовими ситуаціями у відносинах “студент-викладач”, в яких викладач знає все, а студент або нічого, або замало, тож критикування студентів за невисокі успіхи у навчанні з боку викладачів становляться причиною конфліктів. Тому, правилами конструктивної критики, які повинні регламентувати спілкування викладача наступні: у критиці він повинен починати з позитивного висловлювання, далі переходити до власне критичного зауваження, і завершувати конструктивним побажанням, наприклад: “Я знаю, що ти можеш зробити складне завдання, вирішити складну задачу, але сьогодні ти не впорався і отримав погану оцінку. Впевнений, що наступного разу тобі все вдасться”.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, формування психологічної культури викладача технічного вишу є викликом сьогодення, яке ставить принципово нові вимоги до процесу підготовки майбутнього конкурентоспроможного фахівця у сфері інженерії. Під психологічною культурою викладача ми розуміємо складне інтегративне явище, що формується протягом професіоналізації, забезпечує професійну самореалізацію, та складається з когнітивного, рефлексивного, ціннісно-сміслового, афективного, вольового, комунікативного та регулятивного компонентів, що визначають такі розвинені психологічні властивості, як саморегуляція поведінки, соціальний інтелект, вміння адекватно сприймати людей, емоційна стабільність, самоконтроль, витримка, вміння конструктивно спілкуватися із людьми, вміння управляти власними емоціями, справедливість тощо. Вважаємо, що однією з форм розвитку психологічної культури є підвищення кваліфікації у вигляді участі у майстер-класі. Зокрема розроблений автором статті майстер-клас “Конфліктна взаємодія у навчально-виховному процесі ВНЗ: особливості, механізми виникнення та методи розв'язання конфліктів” дозволяє розширити знання з особливостей педагогічного спілкування та розвитку умінь конструктивної взаємодії у навчально-виховному процесі. Перспективою цього напрямку дослідження бачимо у розширенні тематики майстер-класів, зокрема розкриття шляхів конструктивного розв'язання педагогічного конфлікту, та проведення тренінгів, змістом яких стане розкриття сутності конкретних прикладів конфліктної взаємодії та практичним їх вирішенням.

Список літератури:

1. Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. *Підбуцька Н.В.* Конфліктна взаємодія у навчально-виховному процесі ВНЗ: особливості, механізми виникнення та методи розв'язання конфліктів / Н. В. Підбуцька. – Режим доступу: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/19600?mode=full> (Дата звернення 15.01.2016). – Назва з екрана.
3. *Анцупов А.Я.* Конфліктологія / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – М., 2001. – 551 с.

References:

1. Encyclopedia of the education/Academy of pedagogical sciences of Ukraine; editor-in-chief V. G. Kremen. - K.: Yurinkom Inter, 2008. - 1040 s.
2. *Pidbutska N. V.* Conflict interaction in teaching and educational process of higher educational institution: features, mechanisms of emergence and methods of the conflict resolution/ N. V. Pidbutska. - Access mode: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/19600?mode=full> (Date of the address 1/15/2016). - The name from the screen.
3. *Antsupov A. I.* Conflictology / A. J. Antsupov, A. I. Shipilov. – M., 2001. – 551 s.

Стаття надійшла до редакційної колегії 3.03.2016